

פרשת שופטים

הרב יאיר קאהן

ציון במשפט תפדה

אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל
עיר ועיר" (מכות ז).

על סמך סוגיה זו, קבע הרמב"ן שאין מצווה זו תלויה בארץ. אך לאור מסקנה זו, שמצוות סנהדרין נוהגת בחוץ לארץ כמו בארץ ישראל, מדוע יש הבדל בפרטי הדין בין ארץ ישראל לחוץ לארץ? מדוע בארץ ישראל צריך להושיב בית דין בכל עיר ועיר, ואילו בחוץ לארץ אפשר להסתפק בבתי דין אחד לכל פלך?

היה מקום לומר, שההבדל נובע משיקולים פרגמטיים בלבד. זאת אומרת, שבארץ ישראל, בה האוכלוסייה היהודית צפופה יותר, יש בפועל צורך ליותר בתי דין מאשר בחוץ לארץ, שם יש פחות יהודים. אולם טענה זו קשה, שכן ההבדל אינו קטגורית בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, כי אם בין מקום בו יש אוכלוסייה יהודית צפופה לבין מקום בו גרים פחות יהודים. כפי שראינו לעיל, הגמרא לומדת את ההבדל בין ארץ ישראל לחוץ לארץ מהפסוקים, ומשמע שמעיקר הדין צריך להושיב בתי דין בכל עיר בארץ ישראל בלי קשר לשיקול המעשי. אם כן, כאמור, דין זה אומר דרשני.

אפשר להסביר את ההבחנה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ על פי ההבנה הראשונית של הרמב"ן, לפיה יש לחלק בין הצורך לדאוג לצדק לבין החובה להקים מערכת משפטית. לפי כיוון זה, החובה למנות שופטים ולהקים מערכת של בתי דין אכן מיוחדת לארץ ישראל. גם בחוץ לארץ יש צורך למנות שופטים, אבל רק כאמצעי למטרה של השכנת צדק בעולם, על מנת שיהיה מענה כאשר יצעק מי שנעשה לו עוול. בחוץ לארץ, אם כן, די לנו בבתי דין אזוריים (בכל פלך ופלך). אך בארץ ישראל, כאמור, מטרת המצווה היא עצם הקמת בתי דין, וממילא ראוי להקיםם אפילו בכל עיר ועיר.

בהקשר זה, ראוי לציין שהמעמד המיוחד של ארץ ישראל נלמד מהפסוק "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" (דברים ט"ז, י"ח). פסוק זה עוסק בחיוב להקים מערכת משפטית הכוללת גם שופטים וגם שוטרים.

בניגוד לכך, הגמרא במכות דורשת את הצורך לבתי דין בחוץ לארץ ממקור אחר:

"והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל
משבותיכם" (במדבר ל"ה, כ"ט)

פסוק זה עוסק בענישת רוצח, וממנו למדנו שדינים אלו נאמרו "לדורותיכם בכל משבותיכם", בכל זמן ובכל מקום. אולם, קשה ללמוד ממקור זה שיש חיוב להקים מערכת

א. שופטים בכל שעריך

"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' א-
לוהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט
צדק" (דברים ט"ז, י"ח)

מפסוק זה דרשו חכמינו זכרונם לברכה, שיש מצוות עשה למנות שופטים:

"שופטים ושוטרים - מנין שממנים בית דין לכל
ישראל תלמוד לומר 'שופטים תתן לך' "

(ספרי פרשת שופטים)

כך גם כותב הרמב"ם בספר המצוות:

"המצווה הקע"ו היא שצונו למנות שופטים
ושוטרים... והצווי שבא במצווה זו הוא אמרו
'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך' "

(ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה קע"ו)

אם כן, לכאורה, מצווה זו נוהגת רק ב"שעריך אשר ה' א-
לוהיך נותן לך", רק בארץ ישראל. כך אכן דייק הרמב"ן
בפירושו על התורה:

"וביאר בכאן שישימו השופטים בכל עריהם כאשר
יתן להם השם את הארץ, כי בחוצה לארץ אינם
חייבים למנות להם בית דין, אבל כאשר יצעק
המעוות יעמדו עליו הראויים לשפוט ובמשפטיהם
ישפטוהו, או יעלה לארץ בזמנה ושם ישפטוהו
במקום המשפט... ולפי זה אין ישראל שבחוצה
לארץ מצווים למנות להם דיינין בעירות"

(רמב"ן על התורה, דברים ט"ז)

לדעת הרמב"ן יש להבדיל בין שני עניינים שונים. העניין הראשון הוא הצורך לדאוג לצדק. צורך זה הוא אוניברסלי, ולגביו אין מקום להבחין בין ארץ ישראל לבין חוץ לארץ. העניין השני הוא להקים מערכת של בתי משפט, ומצווה זו נוהגת רק בארץ ישראל.

בהמשך דבריו, דוחה הרמב"ן דיוק זה לאור דברי הגמרא במכות (ז), שם נאמר "סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ". כך נאמר בגמרא שם:

"מנא הני מילי (מהיכן אלו הדברים)? דתנו רבנן 'והיו
אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם' - למדנו
לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ, אם כן מה
תלמוד לומר 'בשעריך'? בשעריך אתה מושיב בתי
דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, ובחוץ לארץ

לפני שננסה להסביר נקודה זו, חשוב לציין קושי נוסף בדברי משה. מדוע משה בחר להזכיר כאן את דבר מינוי השופטים? הלא ברור שמה לא בא כדי להזכיר את כל מה שקרה לישראל במדבר עבור תיעוד היסטורי, ואכן היו הרבה אירועים חשובים שקרו בזמן המסע של ישראל מהר חורב של נזכרו כלל (כגון המתאוננים, קברות תאוה ופרשת מרים).

המגמה העיקרית של משה היא להזכיר את פרשת המרגלים ולחזק את לב העם על מנת שזה לא יקרה שוב. ובכל זאת, משה בחר להזכיר את מינוי השופטים. מדוע?

נקודה זו הטרידה גם את הרמב"ן, וכך כתב:

"אבל הזכיר זה בכאן לומר, הנה קבלנו את התורה והיו עליכם שופטים ושוטרים לשפוט ולהנהיג אתכם, והנה היינו מוכנים ומזומנים לבא בארץ, ונסע מחורב לדגלינו עם שופטינו וזקנינו, ותקרבון אלי כולכם עם חכמיכם וראשיכם ובקשתם מרגלים, ונתקלקל הענין"

(רמב"ן על התורה, דברים א', ט')

מלשון הרמב"ן, "והנה היינו מוכנים ומזומנים לבא בארץ", משמע שמינוי שופטים הוא תנאי לירושת ארץ ישראל. אילו לא העמידו שופטים, לא היו מזומנים לבא בארץ. לכן, בחר משה להדגיש את עניין השופטים כהקדמה לטרגדיה של חטא המרגלים.

לאור דברי הרמב"ן, אפשר להסביר מדוע משה הזכיר פה את העמדת השופטים שבפרשת יתרו ולא את שבעים הזקנים של פרשת בהעלותך.

בשיעור על פרשת דברים, העלינו הצעה כללית בנוגע לנאום ההיסטורי של משה. לפי הצעה זו, דברי משה על מה שקרה במדבר לא נועדו להיות שיעור היסטורי כי אם שיעור דתי. משה שינה פרטים מסוימים על מנת לאתגר את בני ישראל להתבונן בדבריו ולגלות את המסר הרוחני.

כאשר משה "התבלבל" והציג את סיפור השופטים של פרשת יתרו במקום שבעים הזקנים של פרשת בהעלותך, נדלקה נורה אדומה שהזמינה את ישראל, ומזמינה אותנו, להעמיק בניסיון לגלות את כוונת רבם.

לאור מה שראינו, נוכל להציע שהשינוי שעשה משה היה כדי שישראל יפנימו את הרעיון שהקמת מערכת משפטית הינה בבחינת תנאי לפני המעשה, ובלעדיה לא יוכלו לרשת את ארץ כנען.

בכך, מקדים משה את הנאמר בפרשתנו באופן מפורש:

משפטית בכל מקום, שהרי הפסוק רק מחייב את היכולת לטפל ברוצח. על סמך פסוק זה, המשנה קובעת שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ, אבל אין המשנה מחייבת למנות שופטים ולהקים בתי משפט שישפטו בחוץ לארץ.

נמצא, שסנהדרין אכן נוהגת בחוץ לארץ, אבל כאמצעי ולא כמטרה. המצווה למנות שופטים היא מצווה התלויה בארץ שאינה נוהגת אלא בארץ ישראל. (מסתבר, שזוהי גם שיטת הרמב"ם הלכות סנהדרין פרק א' הלכה ב, עיין שם).

ב. מינוי שופטים על פי תיאורו של משה

בשיעור על פרשת דברים, ציינו את חוסר הדיוק ההיסטורי בדרך בה תיאר משה את מינוי השופטים במדבר (דברים א', ט'-ח). מצד אחד, משה מתייחס למה שנאמר בפרשת בהעלותך לאחר הנסיעה מחורב ותלונות העם על המן, שם אמר משה לקדוש ברוך הוא:

"למה הרעות לעבדך ולמה לא מצתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי: האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו: מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמור תנה לנו בשר ונאכלה: לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני: ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתך"

(במדבר י"א, י"א-ט"ו)

גם בתיאור משה, אסיפת השופטים מהעם באה מיד אחרי שהתחילו לנסוע מהר חורב, וגם בהקשר זה משה מספר על הקושי שלו לשאת את משא העם לבד בעקבות "טרחכם ומשאכם וריבכם" (דברים א', י"ב).

על פי פרשת בהעלותך, בעקבות דברים אלו אומר הקדוש ברוך הוא למשה לאסוף שבעים זקנים כדי לסייע למשה לשאת את משא העם. לעומת זאת, בפרשת דברים, משה מספר על "שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמישים ושרי עשרות" (שם ט"ו).

דברי משה אלו, מזכירים דווקא את השופטים שנמנו בעקבות עצת חותנו, המתועד בתחילת פרשת יתרו:

"ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמישים ושרי עשרות" (שמות י"ח, כ"ה)

כיצד נוכל להסביר את חוסר הדיוק בדברי משה?

"צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ
אשר ה' אלהיך נותן לך" (דברים ט"ז, כ')

ג. למען תחיה וירשת את הארץ

מורי ורבי הגר"ד סולובייצ'יק זצ"ל פיתח רעיון זה כדי להציע חילוק אחר בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, המתאים לשיטת הרמב"ן. למסקנת הגמרא, כאמור, מצוות מינוי שופטים נוהגת גם בארץ וגם בחוצה לארץ, אך מהפסוקים אנו לומדים שבארץ ישראל צריך להעמיד שופטים בכל עיר ועיר ואילו בחוץ לארץ די בבתי דין בכל פלך ופלך. כמו כן, ראינו שהתורה תולה ירושת ארץ ישראל בהקמת מערכת משפטית המסוגלת לדאוג לצדק.

הגר"ד חידש, שיש שני מרכיבים למצווה למנות שופטים. הראשון הוא להשכין צדק בחברה, והשני הוא חלק ממצוות ירושת וישוב ארץ ישראל. (בתחילת השיעור הסברנו שבחוץ לארץ התורה דואגת לצדק, והעמדת שופטים אינה אלא אמצעי להגיע לתוצאה זו, ולכן אין בה קיום מצווה של מינוי שופטים. חידוש הגר"ד - בהסבר מסקנת הרמב"ן - הוא, שהעמדת שופטים כדי להשכין צדק בחוץ לארץ, היא מרכיב אחד מעצם מצוות מינוי שופטים.)

האם מקיימים מצוות ישוב ארץ ישראל על ידי ריבונות לבדה? האם מצווה זו נמדדת רק כמותית, על ידי גודל השטח תחת השלטון הפוליטי של ישראל, או שמא יש למצווה זו גם מרכיב איכותי?

כדי ליישב את ארץ ישראל כראוי, אנו מצווים ליצור סוג מסוים של חברה. לכן, נראה שיצירת מערכת המשפט מהווה מרכיב בסיסי בצורה בה אנו מצווים ליישב ארץ ישראל.

פרשת שופטים פותחת בציווי להעמיד בתי דין שבטיים ובתי דין עירוניים (עיי' סנהדרין דף טז, ב). ייתכן והדרישה לבתי דין שבטיים קשורה ליחס בין מינוי שופטים לירושת ארץ ישראל, שהרי ירושת ארץ ישראל הייתה לפי החלוקה השבטית. כמו כן, הדרישה להקים בתי דין בכל עיר ועיר משקפת, את הקשר שבין מערכת המשפט ובין יישוב ארץ ישראל. קשר זה מחייב שהמנגנון של צדק יהיה מושרש בתשתית של היישוב עצמו. בחוץ לארץ, לעומת זאת, מצוות מינוי שופטים אינה אלא לדאוג לצדק, וממילא די בבית דין אחד בכל פלך.

לדעת הרב סולובייצ'יק, העובדה שמצוות יישוב ארץ ישראל מחייבת יותר מריבונות פוליטית בא לידי ביטוי גם בהקשר נוסף. הרמב"ם כותב:

"מצות עשה היא לאבד עבודת כוכבים ומשמשיה
וכל הנעשה בשבילה שנאמר אבד תאבדון את כל

המקומות ונאמר כי אם כה תעשו להם וגו' ובארץ ישראל מצווה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו אבל בחוץ לארץ אין אנו מצווין לרדוף אחריה אלא כל מקום שנכבש אותו נאבד כל עבודת כוכבים שבו שנאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא בארץ ישראל אתה מצווה לרדוף אחריה ואי אתה מצווה לרדוף אחריה בחוץ לארץ" (הלכות עבודה זרה ז', א')

הרב סולובייצ'יק הציע שהחיוב המיוחד של ארץ ישראל, לרדוף אחרי עבודה זרה ולאבדה, הוא משום שביעור עבודה זרה הוא קיום בירושה וישיבה, כפי שנאמר:

"דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען: והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיותם ואת כל צלמי מסכותם תאבדו ואת כל במותם תשמידו: והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה" (במדבר ל"ג, ג' ו"א-נ"ג)

לדעת הרמב"ן (השגות הרמב"ן על ספר המצוות, שכחת מצוות עשה מצווה ד'), מפסוקים אלו למדנו את מצוות יישוב ארץ ישראל. אם כן, התורה מקשרת בין מצוות ירושה וישיבה לבין ביעור עבודה זרה.

בחוץ לארץ אנו מצווים לבער עבודה זרה במידה והיא מזדמנת בפנינו, אך אין אנו מצווים לרדוף אחריה. רק בארץ ישראל, כאשר ביעור עבודה זרה הוא קיום במצוות ירושה וישיבה, חייבים לרדוף אחריה על מנת לבערה.

צירוף שני דינים אלו, מוביל אותנו למסקנה הבאה: מצוות ירושה וישיבה מחייבת יצירת חברה דתית ומוסרית. מציאות של עיוות הדין או מציאות של עבודה זרה משפיעות על עצם היישוב בארץ באופן שלילי.

ד. מן המקום שהוא אשר יבחר ה'

פרשת שופטים ממשיכה לתאר מצב בו יש חילוקי דעות באשר לדין התורה:

"כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע זברי ריבות בשעריך" (דברים י"ז, ח')

במצב זה צריך לעלות לירושלים, לסנהדרין הגדולה. לפי חז"ל, שופטי הסנהדרין ישבו בבית המקדש, באחת הלשכות.

מצד אחד, משמעות מיקום הסנהדרין בבית המקדש הוא ביטוי של הרעיון, לפיו בית הדין הגדול יונק את סמכותו מהקדוש ברוך הוא. להיות במקדש פירושו, כביכול, להיות

לפני ה'. במילים אחרות, הסמכות הא-לוהית היא השורש של סמכות הסנהדרין.

מאידך, ייתכן שמיקום הסנהדרין במקדש גם משקף את הרעיון שמשפט צדק הוא קיום במצוות ירושה ושיבה. לכן, ישנה חשיבות שהבית העליון של המערכת המשפטית נמצא בבירת ישראל - המרכז הפוליטי והדתי של היישוב.

בשבת חזון, אנו קוראים מהפרק הפותח את ספר ישעיהו. שם הנביא מתאר כיצד ירושלים נכשלה במשימתה:

"איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים... שריך סורים וחברי גנבים כלו אוהב שוחד ורודף שלמונים יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם"

(ישעיהו א', כ"א-כ"ג)

ההפטרה מסתיימת בתיאור גאולת ירושלים:

"ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציק כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה: ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" (שם, כ"ו-כ"ז)

באופן נחרץ, ישעיהו קובע שירושלים תיבנה שוב – אבל רק על יסודות הצדק והמשפט.

*****
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יאיר קאהן תשע"ד *
* עורך: אורי יעקב בירן *
*****
* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *
* *****